

OSVÁTH LÁSZLÓ

Budapest a nonprofit szektorban, a nonprofit szektor Budapesten^{*}

A nonprofit szektor előterbe kerülése

Az 1970-es évekig nem sok figyelem fordult az öntevékeny szervezetek társadalmi-gazdasági szerepe felé, a piacra és államra támaszkodó kétszektoros gazdaság megingathatatlannak tűnt. A jóléti államok válságához és a „demokratizálódás harmadik hullámához” kötődően azonban a nonprofit szervezetek száma jelentős növekedésnek indult, ezzel együtt a fejlett demokráciákban a korábbi, jellemzően érdekvédelmi tevékenységet ellátó szektor jellege fokozatosan átalakult, és mind nagyobb részt vállalt a formálódó posztindusztriális társadalom közszolgáltatásaiban. A válságba került jóléti államok az új megoldások keresésében nem várt szövetségesre letek az új típusú nonprofit szervezetekben a társadalmi szolgáltatások megreformálásához.

A tudomány szempontjából a nonprofit szervezetek gazdaságban betöltött szerepének, lehetőségeinek tisztázására először a közgazdaságtan fordult az új szektor felé. Az első teoretikusok (Hansmann 1980, 1987, James 1987, Salamon 1996, Weisbrod 1975, 1988) megpróbálták a nonprofit szervezeteket a hagyományos közgazdasági elméletek rendszerében értelmezni. Az 1980-as évektől a szektor mindinkább bekerült a szociológia és politológia látóterébe is (DiMaggio – Anheier 1990, Douglas 1987). A nonprofit szektor módszeres, egységes definíció alapuló vizsgálata csak az 1990-es évektől indult meg (Salamon – Anheier 1995, Salamon – Sokolowski – List 2003). Ebben az időszakban kezdtek a gazdaságsszociológusok behatóbban foglalkozni a társadalmi tőke kérdéskörével is (Bourdeau 1983, Coleman 1988, 1990), amely terület az 1990-es évek közepétől elsősorban Putnam (1993a, 1993b, 1995) és Fukuyama (1995) munkásságának köszönhetően került a tudományos érdeklődés középpontjába. Ezzel együtt a civil szervezeteknek, a civil társadalomnak a fejlődésben játszott szerepe új megvilágításban bontakozott ki a társadalmi tőke termelésében és működtetésében játszott funkciói révén, visszahatva nem csupán a termelés hatékonyságára, de a társadalmi hálózatok fejlődésére, a társadalmi kohézióra, a területi identitásra és a népesség egészségi állapotára is (Putnam 1993a, 1993b, Kawachi – Kennedy – Lochner et al. 1997, Skrabski – Kopp 1999, Albert – Dávid – Németh 2005).

Magyarországon a szocializmus által háttérbe szorított önkéntes szektor az 1980-as évektől kezdett magára találni, és a rendszerváltozáshoz kötődően az új társadalmi keretek között intenzív növekedés indult meg szervezeti szinten, a szocializmusban megtűrt sport-, hobbi- és tűzoltószervezetek mellé számos más tevékenységi terület zárkózott fel a különböző társadalmi, szakmai igényekre, gazdasági kényszerekre, lehetőségekre reagálva.

^{*} A szerzőnek nonprofit szektorban végzett kutatásait a Magyar Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány támogatja.

A magyar tudományos élet már a kezdetektől, az 1990-es évek elejétől bekapcsolódott a nemzetközi összehasonlító vizsgálatokba, így a szektor teoretikus megalapozása és statisztikai felvételezése is nagyban igazodik a nemzetközi gyakorlathoz (Kuti 1998a, Nonprofit szervezetek Magyarországon 1992–2005).

Budapest súlya a magyar nonprofit szektorban

Minden különösebb mélyreható vizsgálat nélkül is feltételezhetjük, hogy a hazánkban számtalan társadalmi-gazdasági mutatóban (népesség, GDP, felsőfokú végzettségük aránya, szolgáltató szektor aránya stb.) kiemelkedő jelentőségű fővárosnak, a korábbi analógiákhoz hasonlóan, a nonprofit szektor vonatkozásában is nagy jelentősége van az országon belül. A város hazai és nemzetközi központi szerepe, fejlett műszaki infrastruktúrája, innovációs potenciálja jó háttérrel kínál bármely szervezet megalapozásához. A nemzetközi elméletek emellett szintén hangsúlyozzák a társadalmi és ideológiai sokféleség szerepét a nonprofit szervezetek megalapozásában (Weisbrod 1975, 1988, James 1987). Még hogyha Magyarországon ez nem is döntő jelentőségű (Kuti 1998a), a kulturális sokszínűség is a fővárost jellemzi leginkább hazánkban. Ha mégis kétségeink maradnának e tekintetben, elegendő az elérhető statisztikákat fellelőznünk, és máris bizonyosságot szerezhetünk minderről (Nonprofit szervezetek Magyarországon 1992–2005).

1. táblázat

A nonprofit szervezetek főbb mutatóinak megoszlása főváros–vidék viszonylatban, 2005

Megnevezés	(Százalék)	
	Főváros	Vidék
Szervezetszám	25	75
Teljes munkaidőben foglalkoztatottak	47	53
A szervezetek bevételei	62	38

Mind a nonprofit szervezetek számát, mind a szektorban foglalkoztatottakat, vagy akár a bevételeket nézve is a 2005-ös évben azt tapasztaljuk, hogy a főváros túlréprezentált az országban (1. táblázat). Ahhoz képest, hogy a népesség mintegy 17%-át tömöríti, a fenti civil szervezetekre vonatkozó mutatói mindenhol meghaladják ezt az értéket. Amíg viszont a szervezetek száma csak néhány százalékkal magasabb, mint a népességi súlya, a főállású foglalkoztatottak tekintetében több mint kétszerese, a bevételek tekintetében pedig több mint háromszorosa a csupán a népességszám alapján elvárt értéknek. Ezt mérlegre téve azt mondhatjuk, hogy a nonprofit szféra tekintetében az országban lévő területi különbségek legjellemzőbben a főváros és a vidék közötti különbségekként jelennek meg.

A nonprofit szervezetek területi viszonyait vizsgáló szűkös szakirodalom érintőleges említéseken túl nem tárja fel részleteiben a főváros és vidék viszonyát, és nem foglalkozik a Budapesten belüli területi különbségekkel. Bár, hogyha a nonprofit szektor erőforrásait a fejlődés szolgálatába kívánjuk állítani, az összefüggések mélyebb ismerete elengedhetetlenül szükséges. Választ kell találni a következő kérdésekre:

- A főváros kiemelkedő értékei csak a kedvező társadalmi-gazdasági adottságaiból adódnak, vagy találunk olyan, a szektorhoz kötődő jelenségeket, megoldásokat, melyek ezt a szerepet felerősítik?

- Tartós marad-e ez a kiemelkedés, vagy csak időleges? Jelen körülmények között milyen irányba mutatnak az átalakulások?
- Minden viszonylatban kiemelkedő-e a főváros? Vannak-e gyengeségei?
- Kezelhetjük-e a fővárost egységesen, fejlett, kiemelkedően ellátott területként a nonprofit szervezetek tekintetében?
- A kiemelkedő fővárost körülvevő Pest megye a nonprofit szervezetek szempontjából az egyik legkevesbé ellátott megyénk. Van-e összefüggés a két jelenség között?

Tanulmányunk vizsgálatai a KSH-nak a nonprofit szektorra vonatkozó éves adatközléseinek alapulnak, ezek jelentik a saját szerkesztésű ábrák, térképek, táblázatok információs bázisát is. A nonprofit szektor értelmezése a statisztikailag értelmezett nonprofit szektor meghatározáshoz igazodik (Bartal 2005, Nonprofit szervezetek Magyarországon 1992–2005).

A főváros szerepét erősítő tényezők a nonprofit szektorban

Érdekérvényesítés, lobbizás, korrupció

A rendszerváltozás idején kialakult közigazgatási rendszerben az országos és a települési szint vált erőssé, a középszintek pedig gyengék, mind a döntések, mind a források tekintetében (Zongor 1999). Budapest esetében az országos döntési funkció találkozik a legnagyobb költségvetésű önkormányzattal, ami együtt érdekeltséget és forrásokat kínál a nonprofit szervezetek budapesti működéséhez. Mindez a nonprofit szektor szempontjából az érdekérvényesítés, lobbizás, korrupció legideálisabb helyszínévé teszi a fővárost.

2. táblázat

A nonprofit szektor központi döntésekhez jelentős mértékben kötődő bevételeinek megoszlása, 2005

(Százalék)

Megnevezés	Népesség	Állami támogatás	Nem normatív költségvetési támogatás	Pályázati bevétel
Budapest	16,8	54,7	70,6	51,2
Vidék	83,2	45,3	29,4	48,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Mint a 2. táblázatból is kitűnik, az ország legfejlettebb területére települt nonprofit szektor a központi döntések révén juttatott támogatások tekintetében jelentősen kedvezőbb helyzetben van a vidékre települnél. Népességi arányánál 2-3-szor nagyobb forrásokat tud megkötni bármely döntési formában.

Intézményi kötődés

A nonprofit szektorral foglalkozó szakirodalom gyakran említi azt a jelenséget, hogy a nonprofit szervezetek jelentős része egyes intézmények támogatására jön létre, és kizárólag ezzel a tevékenységgel foglalkozik (Kuti 1998b, Harsányi – Kovács 2002). Szintén jellemző a magyar nonprofit szektorra a szervezeti formák megsokszorozódása, tehát az a

jelenség, hogy gyakorlatilag egy szervezethez több szervezeti formát rendelnek hozzá a kedvezmények jobb kihasználása, pályázati előnyök, nagyobb rugalmasság érdekében (Kuti 1998b).

Ha tekintetbe vesszük, hogy Budapest az oktatási, a kulturális, a tudományos, a közgazdasági és az egészségügyi intézmények legnagyobb központja, adódik, hogy ez az összefüggés erősíti a főváros szerepét a nonprofit szektorban.¹ A szervezeti formák sokszorozódását tekintve szintén erre a következtetésre juthatunk, ez ugyanis az „akinek van, annak adatik” elv alapján területileg annak a telephelynek kedvez, amely már amúgy is sok szervezettel rendelkezik, márpedig tudjuk, hogy hazánkban ez a hely Budapest.

Szervezeti fejlettség

3. táblázat

A nonprofit szervezetekre vonatkozó „állapotmutatók” megoszlása, 2005

(Százalék)

Településtípus	Pályázati úton nyert bevétellel rendelkező szervezetek	Lakossági támogatást nyújtó szervezetek	Főállású teljes munkaidőben foglalkoztatottak	Önkéntes segítők
Főváros	25,3	33,5	46,7	26,0
Megyeszékhely	25,1	25,1	19,1	22,6
Többi város	29,1	27,0	24,3	26,2
Község	20,5	14,4	9,9	25,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

4. táblázat

A nonprofit szervezetekre vonatkozó „eredménymutatók” megoszlása, 2005

(Százalék)

Településtípus	Pályázati bevétel	Kiosztott támogatás a lakosság részére	Gazdasági tevékenységből származó bevétel	Önkéntesként foglalkoztatottak becsült bérmetakarítása
Főváros	51,2	81,1	62,6	31,9
Megyeszékhely	26,2	5,4	16,1	23,3
Többi város	14,8	11,7	14,7	24,3
Község	7,8	1,8	6,6	20,5
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A 3. és 4. táblázatban szereplő állapot- és eredménymutatók² a nonprofit szektoron belül mutatják az egyes településtípusok jelentőségét. Gyakorlatilag mindegyik állapotmutató azt jelezi, hogy a nonprofit szféra Budapesten kedvezőbb pozícióban van a vidékhez képest. Az eredménymutatókból pedig kiderül, hogy nemcsak a pozíciója kedvezőbb a fővárosnak, hanem ezt ki is használja, a fővárosi nonprofit szervezetek összességükben sokkal hatékonyabban működnek, mint a vidékiek. Az amúgy is több rendelkezésre álló

¹ 2004-ben a fővárosi nonprofit szervezetek 22%-ának a hatóköre terjedt ki „egy intézményre, konkrét célra”.

² Az eredménymutató kifejezés valamelyest önkényes, mert a nonprofit szervezetek tevékenységének céljai és eredményei nagyon különbözőek. A névadás abból indul ki, hogy a szervezetek több forrás megkötésével feltehetően nagyobb eredményeket képesek elérni a saját területükön. A kiosztott támogatás nagysága pedig az adományozó szervezeteknek közvetlen célja.

eszköz segítségével arányaiban még több forrásra képesek szert tenni, és több feladatot képesek megoldani. Ez az önmagát erősítő összefüggés szintén közrejátszik a főváros kiemelkedő pozíciójában.

Országos és nemzetközi hatókör

Az 5. táblázat Budapest országos és nemzetközi súlyára utal. Eszerint az országos és nemzetközi hatókörű szervezetek döntő többsége Budapesten keres magának telephelyet, ami nem csupán a szervezetek számában okoz növekedést, hanem, már csak a vállalt tevékenységek jellegéből adódóan is, méretükben is nagyobb szervezetek létrejöttét ösztönzi. Szintén figyelemre méltó ugyanakkor a főváros országos lemaradása a „településre, településrésze” kiterjedő hatókörű szervezetek tekintetében.

5. táblázat

A budapesti nonprofit szervezetek aránya a különböző hatókörű szervezetek körében, 2004

(Százalék)

Megnevezés	Egy intézmény, konkrét cél	Település, településrész	Térségi, regionális	Magyarország	Több ország, nemzetközi	Ismeretlen
Budapest	26	13	9	63	55	33

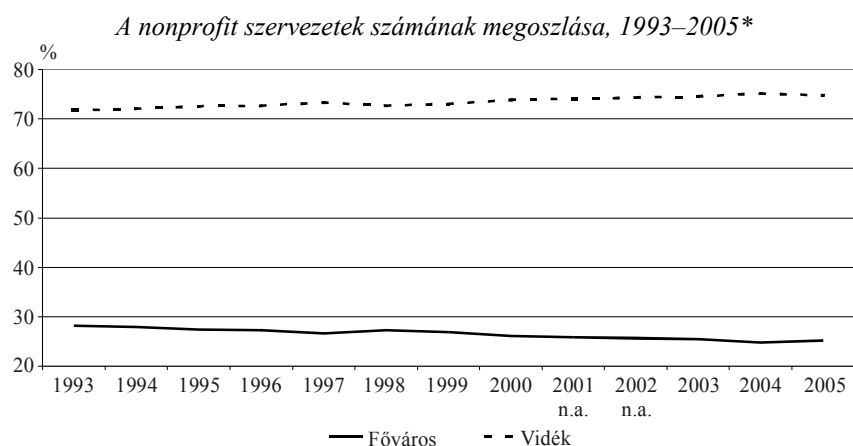
Budapestnek a nonprofit szektorban betöltött súlyváltozása a rendszerváltás után

Noha számos olyan jelenséget ismerünk, amely támogatta és támogatja a nonprofit szektor fővárosi koncentrációját, léteznek olyan folyamatok is, melyek a főváros–vidék közeledése felé hatnak az utóbbi években. Ilyenek például:

- A társadalmi-gazdasági változásokra tekintve megállapíthatjuk, hogy a rendszerváltás utáni válság ugyan a fővárost érintette legkevésbé, napjainkra a vidék jelentős része folyamatosan szintén kilábal.
- A települési infrastruktúra jelentős fejlődése, különösen a telekommunikáció terén, az információhoz való hozzájutást segítve is kedvez a kiegyenlítődésnek.
- A nonprofit szektor és a hozzá kötődő számos jelenség rendszerváltozáshoz kapcsolódó megjelenése, illetve átalakulása társadalmi innovációként értelmezhető (Rechnitzer 1998), amely annak jellegzetes magyarországi települési útját követve, a fővárosból indulva az idő előrehaladtával fokozatosan leérkezik a településlejtő alacsonyabb szintjeire is.
- Egyes újabb finanszírozási mechanizmusok kevésbé centralizálnak, mint a korábbiak (például: az szja-1%-ok felajánlása (Kuti – Vajda 2000, Vajda – Kuti 2000)). A Nemzeti Civil Alapprogram (L/2003) rendszere pedig kifejezetten területi (regionális) szempontokat is érvényesít a támogatások elosztásánál.
- Számos olyan program valósult meg vidéken az állam, valamint külföldi és hazai támogató szervezetek finanszírozásával, amely ott is segítette a nonprofit szektor megerősödését, kapacitásépítését (például: teleházprogram – www.telehaz.hu, Civil Ház Program, CISZOK (Gellérffy – Gerencsér – Jagasics et al. 2005), Pro-Háló – <http://prohalo.hu>).

- A budapesti szervezetek, lévén jelentős részben országos hatókörűek, saját megerősödésükkel maguk is ösztönözték a vidéki tagszervezetek megalakulását, vidéki nonprofit szektor fejlődését.

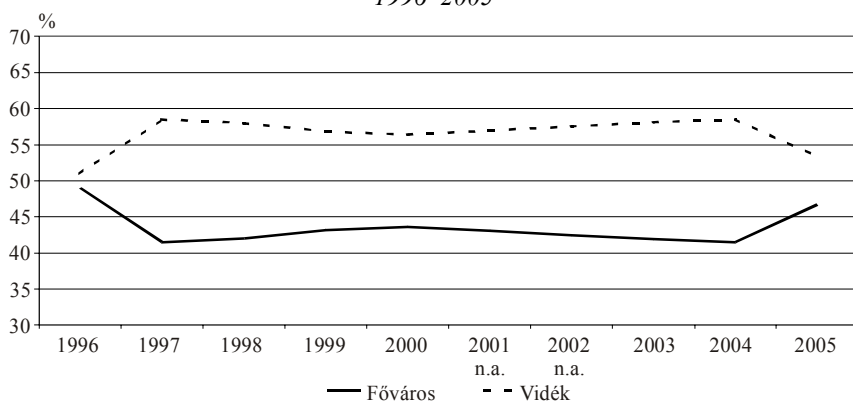
1. ábra

* Az ábrák 2001-re és 2002-re vonatkozó értékei grafikus interpolációból származnak.

2. ábra

A nonprofit szervezetek főállású, teljes munkaidős foglalkoztatottainak megoszlása 1996–2005

6. táblázat

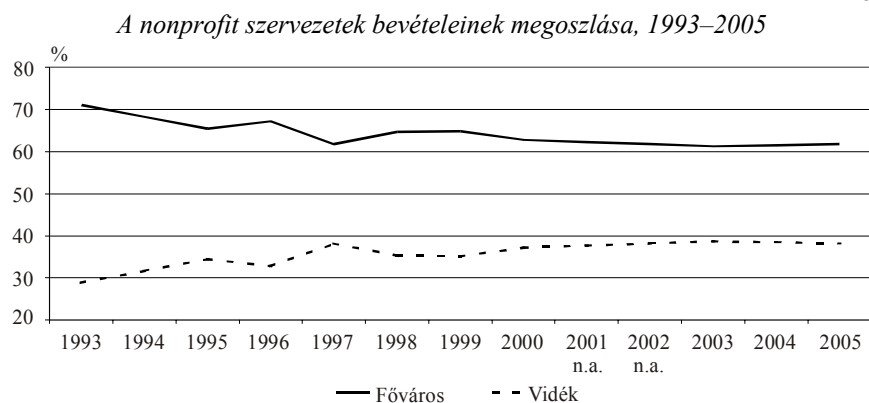
*A budapesti nonprofit szektor országoshoz viszonyított arányának változása
kiemelt mutatóinak viszonylatában*

(Százalék)

Mutató	Változás mértéke
A szervezetek száma (1993 és 2005)	-3,0
Az önkéntes segítők száma (1999 és 2005)	-17,1
A főállású, teljes munkaidősben foglalkoztatottak száma (1996 és 2005) ^{a)}	-2,3
Bevételek (1993 és 2005)	-9,3

a) Egy évvel korábbi adattal számolva, tehát a 2004-es évet viszonyítva az 1996-hoz, a különbség -7,5% volt.

3. ábra

A hosszú távú tendenciákat összegezve (1. ábra, 2. ábra, 3. ábra, 6. táblázat) a főváros–vidék vonatkozásában megállapítható, hogy a kezdetben kialakult nagyon éles különbségek után lassú nivellálódás ment végbe. A közeledés a szervezetek számában nyilvánult meg a legkevésbé, a fizetett alkalmazottak számában és a bevételek tekintetében jelentékeny volt. A folyamat az önkéntes segítők³ vonatkozásában volt a legintenzívebb, főleg ha figyelembe vesszük, hogy ez utóbbi változás csupán hat év alatt zajlott le. Ez a változás azonban – intenzitását és a főváros társadalmi-gazdasági és nonprofit szektorbeli pozícióját tekintve – várhatóan lényegileg nem rendezi át a kialakult területi viszonyokat belátható időn belül. 2005-ben – a korábbi tendenciákkal szemben – a fővárosban újból nőtt a fizetett alkalmazottak száma.

Tevékenységi területek szempontjából a főváros az idetömörülő szervezetek arányánál is kiemelkedőbb a kultúra, az egészségügy, a jogvédelem, és a szakmai, gazdasági érdekképviselő területén, amely tevékenységekből az ország nonprofit szervezeteinek több mint 30%-át tömöríti. Még kiemelkedőbb a főváros a többcélú adományozás, a nonprofit szövetségek, a nemzetközi kapcsolatok, a politika és a kutatás területén – míg előbbiekből a szervezetek több mint 40%-át tömöríti, a kutatás területén működő nonprofit szervezetek közül 70% választotta Budapestet telephelyéül.⁴ Ugyanakkor a polgárvédelem és a településfejlesztés területén a főváros az országos érték 10%-át sem éri el.

1993 és 2005 között a szervezetek számában való pozícióvesztésének megfelelően a főváros az egyes tevékenységi területeken valamelyest veszített súlyából, jelentősebb mértékben (10% körül) az oktatás, a jogvédelem, a gazdaságfejlesztés és a politika területén, legnagyobb mértékben pedig, több mint 14%-ot, a vallási szervezetek tekintetében. Szintén kiemelkedő a településfejlesztési szervezetek amúgy is alacsony arányának több mint 9%-os csökkenése. A fővárosnak csak a polgárvédelem és a szakmai, gazdasági érdekképviselő tekintetében sikerült országos részesedését növelnie (2, illetve 4,5%-kal).

³ Az önkéntes segítők számának statisztikai mérése az időbeli összehasonlíthatóság tekintetében nem egzakt, csak fenntartásokkal kezelhető (Sebestény 2006), ugyanakkor az érték nagymértékű csökkenése így is jelzésértékű.

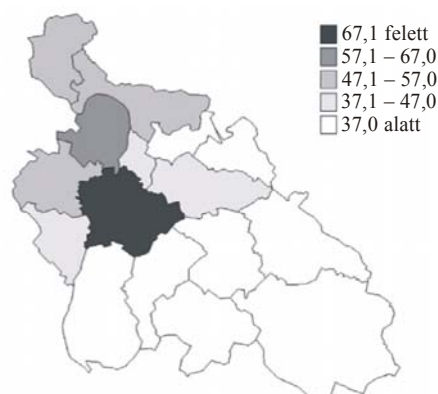
⁴ Nominálisan a budapesti nonprofit szervezetek legnagyobb tömegét a kulturális, oktatási, szabadidő-, hobbi-, szociális és szakmai, gazdasági érdekképviselői szervezetek adják.

Budapest és Pest megye viszonya

Pest megye a nonprofit szektor szempontjából jellemzően kétféleképpen kerül szóba, egyrészt Budapesttel együtt Közép-Magyarországgént számba véve mint a legjobban ellátott, kiemelkedő értékekkel rendelkező terület, vagy éppen ellenkezőleg, önmagában, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Fejér megyével felsorakoztatva mint az ország nonprofit szervezetekkel egyik legkevésbé ellátott területe, passzív térség (Bartal 2005, Bucher 2004, Nárai 2000, Nonprofit szervezetek Magyarországon 1992–2003, Osváth 2007, Rechnitzer 1998). Kézenfekvő magyarázatnak tűnik, hogy a megyeszékhely nélküli, a nonprofit szektor szempontjából elmaradott Pest megyét a minden társadalmi-gazdasági mutató tekintetében fejlett, a szervezetek számára legkedvezőbb telephelyet kínáló központ, Budapest magas értéke felhúzza, amikor a kettőt együtt, régióként kezeljük. Ebben az értelmezésben van igazság, a viszony ugyanakkor mégis összetettebb.

4. ábra

A nonprofit szervezetek száma 10 ezer főre vetítve Pest megye kistérségeiben
(2003-as szervezetszám a 2003-as népességre)*

* A térkép kategóriájának határai a 10 ezer főre jutó nonprofit szervezetek országos értékéhez (52) igazodnak, tehát a középső kategória az átlagos értékekkel rendelkező kistérségeket tömöríti, a többi pedig az attól való eltérést mutatja be.

A KSH 1999-es, 2000-es és 2003-as adatközlései lehetőséget adnak, hogy a szervezetszám szempontjából bepillantassunk a közép-magyarországi régió kistérségi viszonyaiba (4. ábra, 5. ábra). Ez alapján megállapítható, hogy a kiemelkedő főváros mellett Pest megye nem egységes. A legészakibb területeken átlagos, a Szentendrei kistérség esetében pedig átlag feletti kistérségeket találunk. Ezek szerint a megye országos lemaradását főként az ettől délre található kistérségek okozzák.

7. táblázat

A budapesti agglomeráció nonprofit szervezetekkel való ellátottsága, 2003

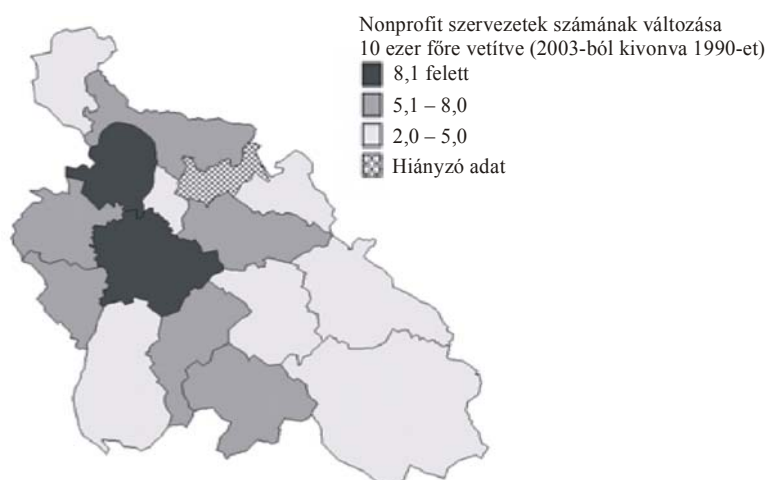
A budapesti agglomeráció részei	A 10 ezer főre jutó nonprofit szervezetek száma	A budapesti agglomeráció részei	A 10 ezer főre jutó nonprofit szervezetek száma
Budapest főváros	78	keleti szektora	46
Az agglomerációs gyűrű		északi szektora	45
nyugati szektora	59	déli szektora	34
északnyugati szektora	57	délkeleti szektora	26

A 7. táblázatra tekintve látható, hogy az agglomeráció értékei sem nagyon különböznek a kistérségek alapján kirajzolódó képtől. A nyugati, északnyugati területek az országos érték⁵ feletti, az északi és keleti szektor valamelyest elmarad az országos adattól, az agglomeráció déli, délkeleti része viszont az ország legkevésbé ellátott térségeivel sorolódik egy szintre. Mindebből az is világos, hogy a kistérségi szinten kirajzolódó kép az agglomeráció szempontjából nem a kistérségi lehatárolásból adódik, tehát nem az agglomeráción kívüli területek húzzák le az agglomeráció értékeit.

5. ábra

A nonprofit szervezetekkel való ellátottság változása a kistérségekben*

* Az 1999-es adatokat a KSH még 150 kistérségre vonatkozóan tette közzé, míg a 2003-asakat a 2004-től bevezetett 168 kistérségre vonatkozóan. A két területi beosztás között területi átsorolások történtek a megyében, mivel települési adatok nem álltak rendelkezésre, ez a vizsgálatban nem volt feloldható. Az eltérő területi aggregátság befolyásolhatta az egyes kistérségek adatait. A Veresegyházi kistérség csak az új területi rendszerben jelent meg.

Megjegyzés: A 10 ezer főre jutó nonprofit szervezetek száma 1999 és 2003 között országosan négyvel nőtt, a térkép kategóriái ehhez igazodnak, a térképezés kerekítéséből adódóan így a legalsó kategóriába sorolódnak az országos növekedéssel megegyező és az alatt növekvő kistérségek.

A fejlődés dinamikáját figyelembe véve azt tapasztaljuk, hogy találunk csak mérsékelten (az országos értékkel azonos mértékben és az alatt) növekvő kistérségeket, amelyek országos lemaradása stabil, vagy továbbra is nő. Ugyanakkor Pest megye kistérségeinek jelentős része az országos érték feletti növekedést mutat, tehát országosan felzárkózó, noha a továbbra is kiemelkedően fejlődő Budapesttel csak a Szentendrei kistérség tud lépést tartani (5. ábra).

Az agglomeráció társadalmi és gazdasági folyamatait tekintve tudjuk, hogy a fővárosból a gyűrűbe kitelepülő népesség közösségi kötődése gyenge, sok helyen hiányoznak a hagyományos központok, és az ipari, a logisztikai, a bevásárlóközpontok nagy szerepet visznek a gazdasági megújulásban, mégis összességében azt mondhatjuk, hogy a társadalmi és gazdasági viszonyok, az intenzív fejlődés inkább kedvezőnek tűnnek a nonprofit szervezetek szempontjából. Ez alapján adódik a feltételezés, hogy ha nem a kistérségek

5 2003-ban országosan 52 szervezet jutott 10 ezer főre.

agglomeráción kívül eső része húzza le az agglomeráció értékeit, akkor talán ellenkezőleg, az agglomerációval összefüggő folyamatok okozhatók az alacsony értékekért.

A főváros környékének társadalmi-gazdasági viszonyaival kapcsolatban a legmarkánsabb jelenség a szuburbanizáció folyamata. Ennek egyik legjellegzetesebb vetülete a népesség kiáramlása a fővárosból, ami a vizsgálatokban használt fajlagos mutató nevezőjét növelve csökkenti az arányszám értékét.

A KSH 1993-tól közli évente⁶ a nonprofit szervezetek számát megyei bontásban. Ha a 2005-ös szervezetszámot nem a 2005-ös népességhez, hanem a 1993-ashoz viszonyítjuk, akkor képet alkothatunk arról, hogy milyen mértékben hatott a népességszám változása a nonprofit szervezetek fajlagos számának mutatójára az egyes megyékben és Budapesten (8. táblázat).

8. táblázat

A nonprofit szervezetekkel való ellátottság megyénként, 2005

Főváros és megyék	A nonprofit szervezetek száma 2005-ben 10 ezer főre			Rangszámok		
	2005-ös népességre vetítve	1993-as népességre vetítve	A és B különbsége	A oszlop szerint	B oszlop szerint	Ar és Br különbsége
	A	B	A – B	Ar	Br	Ar – Br
<i>Budapest</i>	84	71	13	1	1	0
Veszprém	67	65	2	2	2	0
Somogy	65	64	1	3	3	0
Zala	65	63	2	4	4	0
Vas	61	60	1	5	5	0
Tolna	58	58	0	6	6	0
Baranya	57	55	2	7	7	0
Heves	54	53	1	8	9	1
Csongrád	53	51	2	9	11	2
Győr-Moson-Sopron	51	53	-2	10	10	0
Hajdú-Bihar	49	49	0	11	12	1
Békés	49	48	1	12	14	2
Komárom-Esztergom	48	49	-1	13	13	0
Nógrád	47	46	1	14	16	2
Borsod-Abaúj-Zemplén	47	46	1	15	17	2
<i>Pest</i>	46	54	-8	17	8	-9
Bács-Kiskun	46	47	-1	16	15	-1
Jász-Nagykun-Szolnok	44	44	0	18	18	0
Fejér	42	43	-1	19	19	0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	40	41	-1	20	20	0
<i>Összesen</i>	56	55	1	-	-	-

A vizsgálat rámutat, hogy a népességszám változása általában nem befolyásolta érdemben a megyék pozícióját. Budapestre és Pest megyére koncentrálnak azonban azt

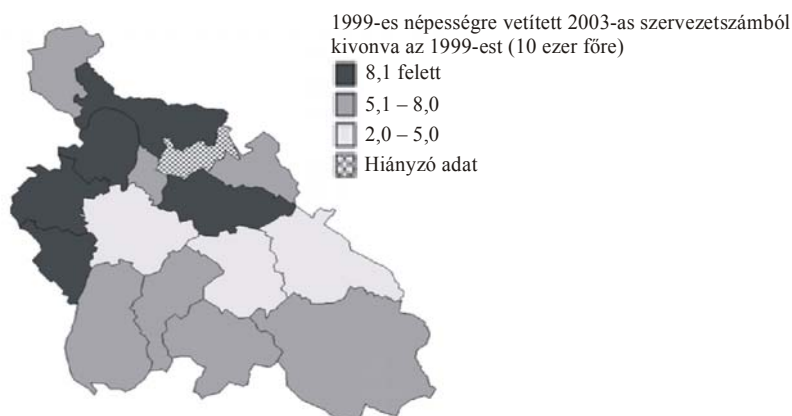
6 Pontosabban 1992-re is történt ilyen bontású adatközlés, de csak az 500 ezer Ft feletti bevételű szervezetekre vonatkozott; 2001-re és a 2002-re a megváltozott statisztikai módszertani eljárás miatt nem jelent meg ilyen bontású adatsor.

látjuk, hogy mindkét esetben jelentős a népességváltozás torzító hatása a mutatóban, Budapesten 10 ezer főre 13 szervezettel mérünk többet (a főváros így is a legjobban ellátott maradt), Pest megyében pedig 8 szervezettel kevesebbet, amelyek mindegyike több mint 15%-os eltérés a 2005-ös népességre vetített mutatójukhoz képest. A népességszám ilyen módon történő kiküszöbölésével Pest megye a megyei rangsorban kilenc hellyel előbbre kerül, tehát nem a rangsor végén, hanem némileg előbb, a rangsor mediánjánál találjuk. Fajlagos mutatóját tekintve pedig az országos értékhez közelít.

A rendelkezésünkre álló kistérségi adatokból is megpróbáltuk kiszűrni a népességszám változásának torzító hatását, és az időbeli tendenciákat vizsgáltuk. Mind az 1999-es, mind pedig a 2003-as adatokat az 1999-es népességre vetítettük 10 ezer főre számolva, és a két érték különbségét vettük.⁷

6. ábra

A nonprofit szervezetek fajlagos számának változása a kistérségekben

Az így kapott adatokat térképezve (6. ábra) azt tapasztaljuk, hogy míg a fővárosi nonprofit szektor az átlag alatt növekszik, Pest megye kistérségeinek zömében (a Monori és a Nagykovácsi kistérség kivételével⁸), és ezzel együtt az agglomerációban együttvéve viszont az átlag felett növekszik az ellátottság. Ráadásul az agglomeráció nyugati, északi és északkeleti része (a Dunakeszi kistérség kivételével) országosan is kiemelkedő mértékben növekedett a vizsgált időszakban. Ez a főváros és Pest megye viszonylatában nivellálódási folyamatot jelez. Ha mindehhez azt is hozzávesszük, hogy a nonprofit szervezetek száma a megyék közül Pest megyében a legmagasabb, és 1993-hoz képest itt volt a legintenzívebb a szervezetszám-növekedés, alapjaiban át kell értékelnünk a megye megítélését. Mindezek alapján megállapítható, hogy Pest megyében a nonprofit szektor növekedése követi a népesség növekedését, de ez a követés nem azonnali, ebből következően egy időbeli keresztmetszeti vizsgálatban a megye lemaradónak tűnik. Vizsgálatainkból nem dönthető el egyértelműen, hogy a nonprofit szektor agglomerációs intenzív növekedése a kedvező adottságokra reagálva történik, helyben létrehozva a szervezete-

⁷ A vetítési alap 1999-ben a 150 statisztikai kistérségre vonatkozó, 2003-ban a 168 kistérségre vonatkozó népesség volt a megfelelő kistérségekben, igazodva a szervezetszámmra vonatkozó eltérő kistérségi adatközlés területi különbségeihez.

⁸ E kistérségek értékei is magasabbak a fővárosinál.

ket, vagy a nonprofit szektor tekintetében is szuburbanizációs folyamatról van-e szó. Tehát a kiköltözök átteszik szervezeteik telephelyét az agglomerációba, vagy esetleg mindkét hatás egyszerre érvényesül? Ennek eldöntése további vizsgálatokat igényel.

A legkedvezőbb Budapesten?

A megyei szintű vizsgálatokból úgy tűnik, hogy Budapest nonprofit szervezetekkel való ellátottsága az országban messze kiemelkedő (Bartal 2005, Bucher 2004, Nárai 2000, Nonprofit szervezetek Magyarországon 1992–2003, Osváth 2007, Rechnitzer 1998), ugyanakkor ha a nagyobb városainkkal vetjük össze, már nem is olyan egyértelmű ez a pozíció.

9. táblázat

A főváros és a megyeszékhelyek nonprofit szervezetekkel való ellátottsága, 2004

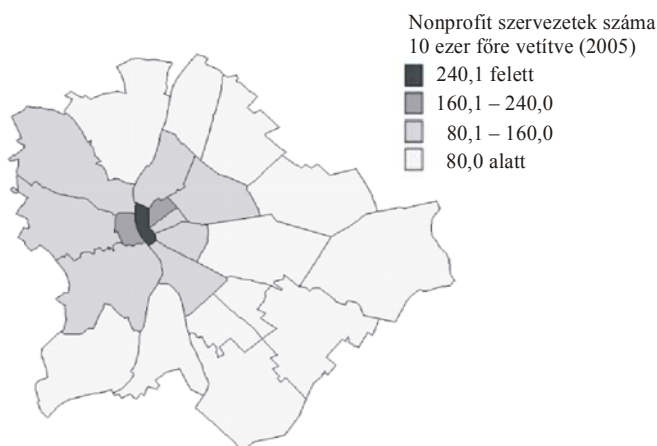
Rangszám	Főváros, megyeszékhely	A szervezetek száma 10 ezer főre	Rangszám	Főváros, megyeszékhely	A szervezetek száma 10 ezer főre
1.	Zalaegerszeg	125	11.	Pécs	68
2.	Szekszárd	100	12.	Szolnok	67
3.	Eger	93	13.	Miskolc	63
4.	Veszprém	91	14.	Békéscsaba	62
5.	Kaposvár	86	15.	Debrecen	61
6.	Székesfehérvár	79	16.	Nyíregyháza	61
7.	Győr	79	17.	Salgótarján	61
8.	Szeged	78	18.	Kecskemét	57
9.	Budapest	77	19.	Tatabánya	49
10.	Szombathely	72			

A megyeszékhelyek rangsorára tekintve (9. táblázat) látható, hogy a főváros csak a középmezőnyben található, Székesfehérvárral, Győrrel, Szegeddel egy szinten, míg Zalaegerszeg, Szekszárd, Eger, Veszprém és még Kaposvár is messze megelőzi az ellátottság tekintetében.

A korábbiakban kifejtettük, hogy a főváros rendelkezik a nonprofit szervezetek megtelepedéséhez a legkedvezőbb adottságokkal, mégis azt tapasztaltuk, hogy számos megyeszékhelyen fajlagosan több szervezet működik. Ismerve Budapest nagyfokú belső heterogenitását, az ellentmondás feloldásához megvizsgáltuk a főváros belső szerkezetét a nonprofit szektor viszonylatában.

A kerületi adatokból egyértelműen kitűnik, hogy a nonprofit szervezetek Budapesten belüli eloszlása nem egyenletes, nagyon jelentős különbségek vannak az egyes kerületek között. Amíg egyes Budai és belvárosi kerületek ellátottsága messze az országos átlag felett van, olyannyira, hogy az I., az V. és a VI. kerület messze megelőzi a legkiemelkedőbb megyeszékhelyeket is, a többi belső kerület pedig lépést tart e városokkal, addig számos pesti peremkerület még a legkevésbé ellátott megyék értékeitől is messze elmarad.

7. ábra

A nonprofit szervezetek fajlagos megoszlása Budapest kerületeiben, 2005

Kerületenként vizsgálva a nonprofit szervezetek eloszlását, nagyon markánsan kirajzolódik a belvárosból kifelé haladva egy koncentrikus területi rendszer, ahol a közép-pontban találkozunk a legmagasabb, a peremeken a legalacsonyabb értékekkel (7. ábra). Ez az eloszlás nem meglepő Budapest esetében, hiszen a központban koncentrálódik a gazdaság, az állami irányítási funkció és a társadalmi szolgáltató intézmények nagy része, köztük az oktatás és kultúra intézményei, amely tevékenységcsoportokban a legtöbb budapesti nonprofit szervezet működik a fővárosban. Tudván, hogy az agglomeráció kedvező demográfiai folyamatainak ellenpontja a főváros belső területein található, méltán feltételezhetjük, hogy a belső kerületek kiemelkedő értékeihez szintén hozzájárul a népességszám változása. Az elvándorló népesség e területeken előregedő helyi társadalmat hagy maga után.

A népesség csökkenése felfele torzítja a nonprofit szervezetek fajlagos mutatóját. Ennek mértékéről alkothatunk képet a 10. táblázat alapján, amelyben a fővárosi kerületek szervezetszámát az 1995-ös népességhez viszonyítottuk. A KSH abban az évben közölte először kerületi bontásban a nonprofit szervezetek számát, tehát az A–B oszlop a népességszám-változás torzító hatását mutatja az 1995-től 2005-ig tartó időszakban, ami a belső kerületekben nagyon jelentékeny, a város peremei felé haladva csökken. Ugyanakkor az is kiolvasható a táblázatból, hogy a demográfiai hatás nem változtat az alapvető összefüggéseken, csupán a kerületek közötti eltérések arányait módosítja jelentősen, de a kerületi rangsor nem változik érdemben.⁹ A hatás a külső kerületek esetén is inkább felfelé módosít valamelyest a (XXIII. és XVII. kerület jelent kivételt).

⁹ Spearman-féle rangkorreláció értéke: 0,99.

10. táblázat

A nonprofit szervezetekkel való ellátottság fővárosi kerületenként, 2005

Kerület	A nonprofit szervezetek száma 2005-ben 10 ezer főre			Rangszámok		
	2005-ös népességre vetítve A	1995-ös népességre vetítve B	A és B különbsége A – B	A oszlop szerint Ar	B oszlop szerint Br	Ar és Br különbsége Ar – Br
V.	442	311	131	1	1	0
I.	228	182	46	2	2	0
VI.	227	173	54	3	3	0
XII.	147	121	26	4	4	0
II.	129	119	11	5	5	0
VIII.	126	113	13	6	6	0
VII.	116	91	24	7	8	-1
IX.	115	95	20	8	7	1
XI.	92	82	10	9	9	0
XIII.	85	73	13	10	10	0
XIV.	81	70	11	11	11	0
III.	62	55	8	12	12	0
X.	54	46	9	13	15	-2
XXII.	54	51	3	14	13	1
XVI.	45	44	1	15	16	-1
XXIII.	45	50	-5	16	14	2
XIX.	43	39	4	17	17	0
IV.	42	36	6	18	18	0
XV.	40	36	4	19	20	-1
XXI.	38	33	4	20	21	-1
XVII.	36	36	0	21	19	2
XX.	34	32	2	22	22	0
XVIII.	32	29	3	23	23	0
Összesen	84	74	10	-	-	-

Összességében tehát megállapítható, hogy noha a főváros biztosítja a legjobb feltételeket a nonprofit szervezetek megtelepedésére, ez nem egységesen jellemző az egész városra, csupán bizonyos területeire.

Összegző értékelés

Magyarországon egy területileg erősen centralizált nonprofit szektor működik, amelynek kialakulásában és fenntartásában a főváros társadalmi-gazdasági fejlettsége mellett több, a szektorral összefüggő jelenség, folyamat is közrejátszik, erősítve Budapest kiemelkedő pozícióját.

A döntési funkciók fővárosi koncentrációja az érdekérvényesítés ideális terepévé teszi a fővárost, ami nemcsak a szervezetek által kitűzött célok, de egyben önmaguk számára is több forrás kiharcolását teszi lehetővé, ami tükröződik is a különböző döntési formákban elosztott pénzek fővárosi koncentrációjában. A fővárosi nonprofit szektorba áramló több erőforrás nagyobb szervezeti kapacitás kiépítését teszi lehetővé, amely megteremti a professzionálisabb működés feltételeit, mindez pedig segíti a szervezetek erőforrásainak bővített újratermelését, ami még nagyobb mozgásteret biztosít e szervezeteknek.

A szervezetek hatókörére vonatkozó vizsgálatok alátámasztják, hogy a főváros központi funkciója a nonprofit szektor szempontjából is érvényesül, az országos és nemzetközi hatókörű szervezetek nagy többsége a fővárosban keres telephelyet. Ez azt is jelenti, hogy a fővárosi szervezetekhez áramló erőforrások egy része nem marad meg a fővárosban, hanem szélesebb körben hasznosul, átáramlik vidéki szervezetekhez, tagszervezetekhez, ami indokolhatja a budapesti szervezetek nagyobb támogatottságát. Ezzel együtt a döntéshozók szempontjából elgondolkodtató lehet: valóban egyezik-e a szándékukkal, hogy a rendelkezésre álló központi források jelentős többségével, a népességhez viszonyítva mintegy háromszoros arányban támogatják az ország legfejlettebb területén működő, legtöbb lehetőséggel rendelkező nonprofit szervezetek tevékenységét?

Jellemző folyamat, hogy az állami, önkormányzati intézmények, amellet, hogy számos kooperációs lehetőséget biztosítanak a sokszor hasonló területeken tevékenykedő nonprofit szervezeteknek, intézményi korlátaikat gyakran nonprofit szervezetek alapításával igyekeznek kitolni. Mivel a főváros a közigazgatási, oktatási, kulturális, egészségügyi, szociális területeken működő különböző hatókörű intézmények legnagyobb központja, az ilyen típusú nonprofit szervezetek számára a legkedvezőbb terület. Ugyanakkor a nagyszámú állami intézmény miatt a fővárossal kapcsolatban vetődik fel leginkább a kérdés: mi lehet az oka, hogy állami fenntartású intézmények más szervezeti formákkal egészítik ki tevékenységüket. Érdemes lenne átgondolni, hogy milyen kihívásokat nem tudnak megoldani intézményi kereteik között, mi jelenti a megoldás akadályát, nem lenne-e célszerűbb az intézményt inkább egy erre a célra megalkotott nonprofit formában működtetni? Összességében az intézményfenntartó alapítványok, amellet, hogy mutatóikkal hozzájárulnak a fővárosi nonprofit szektor kiemelkedő értékeihez, egyben konkurenciát jelentenek a többi nonprofit szervezet számára a forrásteremtésben (például adóegyszázalékok gyűjtésénél).

A nonprofit szektor átalakulásai azt mutatják, hogy a szektor a rendszerváltozás után a főváros–vidék viszonylatban nagy különbségekkel indult, ezt követően olyan folyamatok is megjelentek, melyek a különbségek csökkenésének irányába hatnak. A szervezeti erőforrások szempontjából a nivellálódás hosszú távon tekintve számottevő mértéket ért el, mind a bevételek, mind a rendelkezésre álló munkaerő tekintetében. Ugyanakkor ezek a folyamatok nem olyan jelentőségűek, hogy gyökeresen átalakítsanak a magas bázisról induló főváros–vidék különbséget. A jövőbeli folyamatokat várhatóan jelentősen befolyásolja majd az Európai Unióhoz való csatlakozás hatása, melynek előnyeit vélhetően a leginkább alkalmazkodóképes, professzionálisan működő szervezetek tudják a leginkább kihasználni, ami szintén a fővárosi szervezeteket hozza kedvező helyzetbe. A statisztika nem fedi fel, hogy a fizetett alkalmazottak számának az utolsó vizsgálati évben történt megugrása már ennek az alkalmazkodási folyamatnak a tükröképe és a nivellálódási trend megfordulásának előjele, vagy csak egyedi kiugró éves adattal van dolgunk. Országosan szintén a fővároscentrikus térszerkezet fennmaradása várható, ugyanis a háttérben olyan mélyebb társadalmi, gazdasági, településszerkezeti jelenségek is meghúzódnak a nonprofit szektorral összefüggő, a főváros szerepét erősítő (jellemzően szintén tartós) jelenségek mellett, amelyek egy esetleges támogatáspolitikai változás mellett is kétségtelenül fenntartják a szektor fővárosi dominanciáját.

Noha összességében a főváros kedvező terepet biztosít a nonprofit szervezetek megtelepedésének, nemcsak pozitív jelzésekkel találkozunk. A „településre, településrésze”

kiterjedő hatókörű szervezetek és a településfejlesztéssel foglalkozó szervezetek alacsony aránya is jelzi, hogy a társadalom helyi közösségi kötődése nem túl erős. A szervezetekben való önkéntes részvétel jelentős csökkenése szintén negatív társadalmi folyamatokat sejtet, és a társadalmi tőke gyengeségét jelzi, ami a kevésbé funkciógazdag külső kerületekben a nagyon alacsony fajlagos szervezetszámban mutatkozik meg, de a belső kerületekből való népességiáramlás hatására megváltozó demográfiai szerkezet és sérülő társadalmi háló is a még meglévő közösségek felbomlásához vezethet számos városnegyedben. Ez szintén negatívan hat vissza a társadalmi tőkére. A megyeszékhelyek ellátottságával való összevetés megmutatta, hogy a főváros kiemelkedő értéke az országban nem egyedülálló, egyes városok Budapestnél is magasabb fajlagos szervezetszámmal rendelkeznek.

Budapest és Pest megye nonprofit szektorának helyes megítéléséhez el kell különítenünk a fajlagos szervezetszámban megtestesülő ellátottságot és a nonprofit szektor folyamatait jelző indikátort. Míg ellátottság szempontjából Pest megye, ugyan nem egységesen, de elmaradott, ezt az elmaradottságot jelentős részben nem a nonprofit szektor belső folyamata, hanem sokkal inkább a szuburbanizációs népességnövekedés eredményezi, tehát nem a „gyenge kínálat”, hanem a „növekvő kereslet”. A nonprofit szektornak csak a belső viszonyait tekintve viszont Pest megyét közepesen fejlett megyének értékelhetjük, amely közepes érték mögött korántsem homogén területi rendszer, hanem jelentős belső területi különbségek húzódnak meg. A népességváltozás torzító hatásától megtisztított mutató felfedi, hogy az agglomeráció nyugati, északnyugati és északi területei a nonprofit szektor belső viszonyait és dinamikáját tekintve az ország egyik legfejlettebb és egyben leggyorsabban fejlődő területének számítanak; velük élesen szemben állnak a délkeleti és egyes keleti területek, ahol jelentősen elmaradott vagy kevésbé fejlődő területeket találunk (noha némely kistérség országos viszonylatban felzárkózó).

Mindezek alapján némileg át kell értelmeznünk Budapest és Pest megye viszonyát is. Ellátottság tekintetében Budapest kiemelkedő, és Pest megyénél gyorsabban fejlődő terület, az ellátottság növekedését azonban jelentős részben a „kereslet” csökkenése és nem a „kínálat” növekedése teszi ki. Budapest nonprofit szektora kiemelkedő, ugyanakkor belső dinamikáját tekintve már csak az országos érték alatt növekszik, így Pest megye kistérségei eltérő bázisról és különböző mértékben, de a fővároshoz képest egységesen felzárkózók. Az agglomerációban növekvő nonprofit szektor csak késve követi a népességnövekedést. Annak eldöntése, hogy a szervezetszám-növekedést a helyi társadalomból következő kedvező viszonyok, vagy meglévő szervezetek egyfajta „kiköltöztetése”, szuburbanizációja, vagy mindkettő együtt idézi-e elő, további kutatásokat igényel.

Maga a főváros a nonprofit szektor szempontjából nem egységes, hanem erősen tagolt, a szervezetekkel való ellátottság a főváros belső területeiről kifele haladva jelentősen csökken. Míg a belső kerületek értékei országosan is kiemelkedők, a peremkerületek az ország legfejletlenebb térségeivel kerülnek egy kategóriába. Az összefüggés lényegén az sem változtat, ha az adatokat megtisztítjuk a népességváltozásnak a belső területekben nagyon jelentős torzító hatásától. A belső területek nagyarányú népességcsökkenése könnyen visszahathat a nonprofit szektor és a társadalmi tőke fejlődésére ezekben a városrészekben. A főváros tagoltsága fejlesztési szempontból is a város differenciált kezelését igényli. Míg a főváros nonprofit szektora együttesen az országban szervezetekkel és szervezeti erőforrásokkal a legjobban ellátott, és így adottságai leginkább alkalmassá

teszik a szolgáltatási feladatok ellátására, bizonyos városrészek tekintetében nagyon is lemaradónak számít. A belső és peremkerületek problémája ugyan más tőről fakad, mégis mindkét esetben szükséges a társadalmi tőkét erősítő, helyi társadalmat összetartó szervezetek megőrzése, a társadalomszervező funkciókat betöltő nonprofit szervezetek támogatása.

Zárszó

A nonprofit szektor nagyon sokrétűen képes részt venni a társadalmi-gazdasági fejlődési folyamatokban (partner, megvalósító, szolgáltató, innovátor, közösségszervező, kohézióerősítő, identitásnövelő, érdekvédő stb.). Magyarországon ebben a tekintetben még messze nem használjuk ki a lehetőségeket. Talán ennek felismerése tükröződik a területfejlesztési törvény 2004-es módosításában, amely megpróbálja a civil szervezeteket legalább tanácskozási és konzultációs szinten bevonni a fejlesztési folyamatokba (XXI/1996). A szektornak a fejlesztésekbe való széles körű, sokrétű bekapcsolása azonban csak a szektor szereplőinek és jelenségeinek ismeretén és a szektor kapacitásának reális értékelésén (szükség esetén fejlesztésén) alapulva érheti el a kívánt eredményeket.

IRODALOM

- Albert Fruzsina – Dávid Beáta – Németh Renáta* (2005): Társadalmi támogatás, társadalmi kohézió. Országos Epidemiológiai Központ, Országos Lakossági Egészségfelmérés 2003, kutatási jelentés
- Bartal Anna Mária* (2005): Nonprofit elméletek, modellek, trendek. Századvég Kiadó, Budapest
- Bourdieu, Pierre* (1983): Ökonomische Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital. Soziale Welt, Sonderband Nr. 2. Magyar nyelven: Bourdieu, Pierre (1998) Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.): Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája. Aula Kiadó Kft. – Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest
- Bucher Ester* (2004): Nonprofit szervezetek a térben eltérő esélyekkel. Táj, tér, tervezés – Geográfus Doktoranduszok VIII. Országos Konferenciája, Szeged, www.geography.hu
- Coleman, James S.* (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology, 94. Magyar nyelven: Coleman, James S. (1998): Társadalmi tőke az emberi tőke termelésben. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.): Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája. Aula Kiadó Kft. – Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest
- Coleman, James S.* (1990): Foundations of Social Theory. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Mass.), London. Magyar nyelven: Coleman, James S. (1996): Társadalmi tőke. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.): A gazdasági élet szociológiája. Aula Kiadó Kft. – Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Bp.
- DiMaggio, Paul J. – Anheier, Helmut K.* (1990): The Sociology of Nonprofit Organizations and Sectors. Annual Review of Sociology, 16. Magyar nyelven: DiMaggio, Paul J. – Anheier, Helmut K. (1991): A nonprofit szervezetek és a nonprofit szektor szociológiája. In: Kuti Éva – Marschall Miklós (szerk.): A harmadik szektor. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Douglas, James* (1987): Political Theories of Nonprofit Organization. In.: Powell, Walter W. (szerk.): The Nonprofit Sector: A Research Handbook. Yale University Press, New Haven. Magyar nyelven: Douglas, James (1991): Mit mond a politikatudomány a nonprofit szervezetről. In: Kuti Éva – Marschall Miklós (szerk.): A harmadik szektor. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Fukuyama, Francis* (1995): Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity. The Free Press, New York. Magyar nyelven: Fukuyama, Francis (1997): Bízalom – A társadalmi jólét és erények megeremtése. Európa Könyvkiadó, Budapest
- Gellérffy László – Gerencsér Balázs – Jagasics Béla – Szablics Bálint* (szerk.) (2005): Civil szolgáltató központok. Hansági Ferenc Oktatási Alapítvány, Szeged
- Hansmann, Henry B.* (1980): The Role of Nonprofit Enterprise. Yale Law Journal. 1980. április, <http://www.law.yale.edu/faculty/hansmannpublications.htm> Letöltve: 2007. 12. 03.
- Hansmann, Henry B.* (1987): Economic Theories of Nonprofit Organization. In: Powel, Walter W. (szerk.): The Nonprofit Sector: A Research Handbook. Yale University Press, New Haven. Magyar nyelven: Hansmann, Henry B. (1991): A nonprofit szervezetek közgazdasági elméletei. In: Kuti Éva – Marschall Miklós (szerk.): A harmadik szektor. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Harsányi László – Kovács Róbert* (2002): Kulturális nonprofit szervezetek Budapesten. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- James, Estelle* (1987): The Nonprofit Sector in Comparative Perspective. In: Powel, Walter W. (szerk.): The Nonprofit Sector: A Research Handbook. Yale University Press, New Haven. Magyar nyelven: James, Estelle (1991): A nonprofit

- szektor elmélete nemzetközi összehasonlítások tükrében. In: Kuti Éva – Marschall Miklós (szerk.): A harmadik szektor. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Kawachi, Ichiro – Kennedy, Bruce P. – Lochner, Kimberly. – Prothrow-Stith, Deborah (1997): Social Capital, Income, Inequality and Mortality. *American Journal of Public Health*, September 87. 9.
- Kuti Éva (1998a): Hívjuk talán nonprofitnak... – A jótékonyág, a civil kezdeményezések és az állami keretektől kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Kuti Éva (1998b): Oktatási és tudományos célú nonprofit szervezetek. KSH, Budapest
- Kuti Éva – Vajda Ágnes (2000): Az elfoglaltság védelmében. In.: Harsányi László (szerk.): 1%. – „Forintszavazatok” civil szervezetekre. – Tanulmányok. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Nárai Márta (2000): Nonprofit szervezetek a kilencvenes évek Magyarországon. In: Horváth Gyula – Rechnitzer János (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs
- Osváth László (2007): A térségi civil kapcsolatrendszer formálódása és jellegzetességei. *Civil Szemle*, 4. 1.
- Putnam, Robert D. (1993a): *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey
- Putnam, Robert D. (1993b): The Prosperous Community. *The American Prospect*. 4. 13. www.prospect.org Letöltve: 2008. 03. 27. Magyar nyelven: Putnam, Robert D. (2004): A prosperáló közösség. A társadalmi tőke és a közélet. (Részletek) *Parola* 15. 3.
- Putnam, Robert D. (1995): Bowling Alone – America’s Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6. 1. (January). Magyar nyelven: Putnam, R. D. (2006): Egyedül tekézni: Amerika csökkenő társadalmi tőkéje. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.) (2006): *Gazdaságpszichológia. Szöveggyűjtemény*. Aula Kiadó, Budapest
- Rechnitzer János (1998): Nonprofit szervezetek területi szerkezete. In: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László (szerk.): *Magyarország évtizedkönyve 1988–1998. I. kötet. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Bp.*
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1995): Szektor születik – A nonprofit szektor nemzetközi összehasonlításban. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1996): Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally. In: Salamon, M. Lester – Anheier, H. K. (szerk.): *Working Papers of the John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project No. 22.*, John Hopkins University Institute for Policy Studies, Baltimore
- Salamon, Lester M. – Sokolowski, S. Wojciech – List, Regina (2003): A civil társadalom „világnézetben”. *Civitalis Egyesület, Budapest*
- Sebestény István (2006): A makrostatistikai adatok problémái. In: Czike Klára – Kuti Éva (2006): *Önkéntesség, jótékonyág, társadalmi integráció*. Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest
- Skrabski Árpád – Kopp Mária (1999): Társadalmi beállítottság, társadalmi tőke. *Századvég*, 4. 12. (tavasz)
- Vajda Ágnes – Kuti Éva (2000): Állampolgári „szavazás” közpénzekről és civil szervezetekről. In.: Harsányi László (szerk.): 1%. – „Forintszavazatok” civil szervezetekre. – Tanulmányok. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Weisbrod, Burton A. (1975): *Toward a Theory of the Voluntary Nonprofit Sector in a Three-Sector Economy*. In: Phelps, Edmund S. (szerk.): *Altruism, Morality and Economic Theory*. Russel Sage Foundation, New York. Magyar nyelven: Weisbrod, Burton A. (1991): A háromszektoros gazdaságban működő öntevékeny nonprofit szektor egy elmélete felé. In: Kuti Éva – Marschall Miklós (szerk.): *A harmadik szektor*. Nonprofit Kutatócsoport, Bp.
- Weisbrod, Burton A. (1988): *The Nonprofit Economy*. Harvard University Press
- Zongor Gábor (1999): Változatok a közép szintre, avagy a magyar közép szinttelenség. *Tér és Társadalom*, 13. 3.
- Nonprofit szervezetek Magyarországon 1992–2005¹⁰. Statisztikai kiadványsorozat, KSH, Budapest
1993. évi XCII. törvény a polgári törvénykönyv egyes rendelkezéseinek módosításáról
1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről
2003. évi L. törvény a nemzeti civil alapprogramról
- <http://prohalo.hu>
- www.telehaz.hu

Kulcsszavak: nonprofit szektor, civil szervezetek, Budapest, Pest megye, nivellálódás.

Resume

This article aims at examining the role of Budapest in the Hungarian nonprofit sector. According to the basic non-profit indicators (number of organizations, paid employees and income) the capital is in a central position, which is supported not only by the favourable local socio-economic background but also the central location of organizations and a more efficient operation due to higher income. The difference between the capital and the country was largest right after the transition. Although Budapest seems to provide the most advantageous conditions for the nonprofit sector, even higher degrees of organization supply were found in some county seats. The analysis of the inner structure of Budapest revealed a concentric arrangement inside the capital and showed that some districts in the outskirts were as poorly supplied with non-profit organizations as micro-regions with the worst figures. It would seem that behind the most professional non-profit sector there is weak local social embeddedness in the Hungarian capital.

¹⁰ A 2001-es és 2002-es évre vonatkozóan az adatközlések más címmel és tartalommal jelentek meg.